

2

IAR

RAFAEL FERNANDEZ CASAS

LOITA

NUM 33

30 CÉNTIMOS

CAMILLO DIAZ

L A R

leva publicado 32 novelas
orixinales dos millores
escritores galegos

Número solto

30 céntimos

Suscripción a 6 números

1,60 ptas.

ADEMINISTRACION E IMPRENTA

REAL, 36 - 1.º

A C R U Ñ A

L A R

REVISTA MENSUAL

DIREITOR: LEANDRO CARRÉ

ADMINISTRADOR: ANXEL CASAL

Ano 4

Maio de 1927

Núm. 33

L O I T A

NOVELA ORIXINAL E INÉDITA

P O R

Rafael Fernández Casas

(Portada de CAMILO DÍAZ)

IMPRENTA LAR

Real, 36 - 1.º

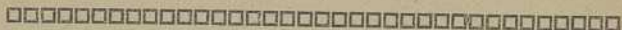
A CRUNA

R. 12308

A Imprenta LAR

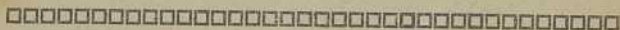
CONFECCIONA TODA CRÁS DE
TRABALLOS TIPOGRÁFICOS

A NOSA TERRA

IDEARILIM DAS IRMANDADES DA FALA

Suscripción: na Península 6 pesetas, ao ano
América 8 pesetas.

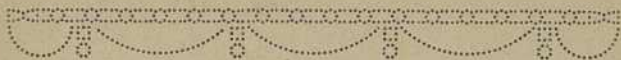

Si vostede é escritor galego edite as
suas obras na

IMPRESA LAR

REAL, 36 - 1.º

A CRUÑA

L O I T A

1

OXILITRANCO,

pé de barranco,
na corredoira
todo s'esboira,

berraban con bós folgos uns picaros ao saír da escola, vendo rubir pol-a congostra un probe que adoitaba pedichar esmola nas casiñas caridoas da parroquia, no intre que outros, axuntándose, parolaban encol das derradeiras espracións do seor Mêstre, e debatían sobre cal sería o tema mellor á desenrolar no exercicio de redaición que tiñan a obriganza de levar todol-os lus. Nesta xuntanza atopábase un picariño d'uns doce anos que espoñía as suas razóns con desparpaxo propio de home, e ao que lle daban moito crêto os demais condiscípulos porque era moi apricado.

Non por entretidos na conversa s'esquecían de lle botar-o ollo â congostra por se aparecía na suaboca o coxilitranco, vello cotroso e desbarxuletado que s'enrabuxaba co-eles cando lle alcumaban pondo âs vegadas na coñecenza do seor Mêstre a conduta dos discipulos, ou, apricando outras a xusticia pol-a sua mau, guindândolles a boa moça que lle facía de compañeira nas camiñadas, âs pernas ou a onde cadrara, cõ que se aledaban moito. Ao ollaren pol-o ar a moça - para eles endiañada, para él abogosa - ,

e ao probe do vello coxilitranquear na sua busca, fuxían como foguetes, tremándolles o corpo na mesturanza de medo e ledicia.

De chan, na cima do camiño apareceu. A sua presenza foi saudada con unha choiva de berros, alcu- mes e gargalladas. Tamén estalaron no meio do xúbilo risadas cristaiñas, furando cal agullas firentes os debles mantos do âr.

O xuntoiro no que se atopaba Martiño - que non outro era o nome do rapas de que denantes fala- mos -, diante a presenza do vello escomenzou a rebulire, o pícaro fitouno, seréo, aconsellando aos compañeiros que se deixasen estare; mais ao veren os xestos d'ameaza, e as olladas acesas que lles dirixía o probe, espello das non boas tencións que acobexaba aló nos adentros do maxín, fuxiron mais que de presa voando como paxaros, dispostos a seguil-a sorte dos demais e compartil-a sua festa.

Mesturados cos aldraxes cairon enriba del algúns cotillóns, e ante o medo de que se sucederan os croyos - que xa non eran cousa mol e lle podían abollal-a croca ou facerlle un teto -, entrou botando lume pol-a boca e pol-os ollos, na primeira casa que viu, maldizoando aos pícaros, e non a quén-os parira por mor de que lle non suprimisen a esmola que lle acostumaban dar.

Os pícaros vendo a cuberto ao vello, espalláronse, algareiros, abrouxando a campía.

II

Fuxiran como lóstregos mais de catro anos.

Martiño iba cara os dezaseite, e facía uns días que o apricado rapás non pasaba pol-a escola por ato- parse doente o único achego da sua vida: seu pai.

Os preciros da cencia non foron d'abondo para facelo erguer do leito da dôr, no que finou,

D'alí a uns días voltou á escola sômente para se despedire do seor Escolante; pois, xa en idade, degoraba deixala, coidando saire para Madrí a facer estudos maores, nos que poñía moitas espranzas e non poucas nobres cobizas.

Constituíuse, como é adoito, Consello de Familia para adeministral-os bês herdados por Martiño.

Posto aquél d'asento cō pícaro, decidiu mandarlle a Madrí case o importe das rentas dos bês para a axuda do sostêmento dos estudos que tiña mentes de facere. Asina foi.

O rapas - cavilaba o Consello - , é formalíño e non hai perigo en lle mandar diñeiro: non o derrochará.

Martiño cavilaba que o que puideran rental-os bês non lle chegaría a merenda enfeira, decatándose que a vida na Corte é moi difrente da que se fai na aldea; por eso puxo no cerebro á par da idea do estudo a do traballo, como logo a fixo práitica.

Ao Consello de Familia lle non cabía dúbida que Martiño sería económico, estudoso, traballador, e non se deixaría envolver pol-a abafante atmósfera do vicio, e tamén, si era mester, apretaría un pouco a amarralla dos pantalóns procurando lle chegara o taco para o tacón, como dí o refrán.

Denantes que saíra Alborada, Martiño sortiría para o pobo, e había, como cóidase é natural en tales casos, que aproveitall-as poucas horas de vagar que xa quedaban, para parolare con algúns veciños e para espor diante o Consello tutelare os plás compretos do castelo das ilusións.

Saía da aldea con tristura; pero á ela pormetía voltare, e non esquecela xamais nas horas d'estudo e trafego que lle agardaban n-unha boa resta d'anos. aló; en Madrí.

III

Vida na Corte.

Estudo e traballo: loita.

Trece anos.

- IV -

Xa moito denantes que unha muller ficase tesa trocada nunha estátua de sal por ollar atrás - pol-o que contan historias vellas de pobos antigos, merecentes de mais ou menos creto -, a Cursidade atopábase no mundo; pero non se me depergunte o por qué d'afacerse mellor no espírito das mulleres. Qui-xen cô dito axudare a dicir, que non ben se ouviu un ruxe-ruxe, - sinal certa de que se aveciñaba o demo, como os nosos aldeáns lle chamaban ao automóvil hasta fai pouco, e que eu nomearía *becho post-diluvian* -, todal-as picariñas que aquel día de festa paseábanse espalladas pol-o camiño veciñal, feito de recén pol-o Concello despois de non poucas pedichas dos veciños, pertescentes por parte á mesma política, voltaron axiña a ollada deixando á présa

despexado o camiño. Á veira del, e fora xa o medo á que unha roda do automóvil lles coucudara un pé, desmigallábanse por coñecer a persoa que viña dentro.

Seguiu o auto o seu camiño e detívose á beira das casas mellores e d'aspeito mais limpo da feiteira parroquia de Veiga, que s'espella, sorrindo, nas tranquiás augas da morriñenta ría d'Ortigueira.

Do automóvil saíu un mozo lanzal, de cabelo crecho, faciana torrada e finocho de cara na que axe-xaban ao mundo uns ollos mouros, que vagaceiros ás veces, outras rebulían inquedados, desacougados, dentro dos buratos en que se alcontraban suxetos: ollos misteriosos enxendrados por Trunfo e Melanconía,

Pol-as roupas que traía enriba do lombo ben se deixaba adiviñar que chegaba do pobo.

Non hai para que dicire que inda que Martiño voltaba á aldea tan traxeado, non era por fachenda.

Certo é que d'ela saíra con zapatons e medias de lã, pantalóns verdosos a medio uso, chaqueta curta e estreita que lle fixera o mellor que soupo unha costureira, corbata rechamante e pruma no chapeu; pero dende estonces camiñaran algúns anos por riba del e da aldea, destruindo, remexendo e esfuracando os costumes e o meio ambiente, que son os que imponen o xeito d'atrazarse.

El viña feito todo un señorito. A aldea iba camiño de se facere tamén señorita. Nela as muiñeiras riveiranas e bailes punteados deixáronlle o camiño ao danzón. mazurka, polka, vals, tango, fox, «pasito» e outros pol-o xeito que se levan nestes tempos, nos que se vai moi agarradiño e coas caras moi xunfiñas. ¡Quéncese neles que dá... xenio!

Morreu a zanfona.

A gaita atópase dando as boqueadas, suprantada

pol-o acordeón e as murgas.

Quizáis non esté lonxano o tempo que teñamos que asistir ao enterro da pandeireta, cónchegas, frauta,

A indumenta d'estopa trocouse pol-a de fio branco e seda. ¿Quén tan atrasado que sementaba inda liño? Non era do seu tempo quén tal facía.

Nos paseos e festas xa se non vían zocas nin zocos, nin siquera zapatóns, senon zapatiños de curte baixo ou de tacón outo -asegún quén os usara-, mercados no pobo.

As pícaras segaron a trenza e o moño: puxéronse de cabelo curto.

Os pícaros peifeábanse ao Amadeo.

Guíndouse o refaixo e o xustillo, e os homes fixeron outro tanto có chapeu verde coa pruma.

O pano rodado e o dengue e mantelo eran unha bulra os levar.

A cachola descuberta. Sô para ir â misa se poñería a mantilla.

Pol-o inverno o gabán poñíase no canto da toca.

Estos ares que tan forte sopraban de fôra escarabellando, removendo e cambeando a vida e os costumes aldeáns, trouxeron tamén â aldea os cheirentos polvos e fedentas pinturas cós que as nosas garridas rapazas, por se asemellaren en todo âs nenas do pobo, s'enfariñan, sen decatárense que os seus vans esforzos coróaos o ridículo ao aparecer diante a ollada inquiridora dos forasteiros: pois non sendo mēstras no arte de poñer polvos e côres ¡miñas xoias!, a dôr que dá velas... É a tolura da aldea. As nosas espilidas e xeitosas rapazas non se decatan que lles cadra mellor a fermosura que a Natureza lles deu, ao natural, que non cuspiendo nela eses mexurxes que o pobo, coñecendo o fraco femenino, adoita xa â lle ofrecere. A sabencia do pobo tēn

unha infruenza má - ollando por esta veira - , sobre da aldea: pero o exemplo peor, mais vergoñoso, é o que dán moitos emigrados da Terriña que voltan aos seus lares falando castelán, e hasta mais, tendo á menos falaren a linguaxe galega, e estimándoa como fala sô propia para vacas. ¿A nosa lingua, harmoñosa, doce coma o mel, melancónica, melosiña e terna, que paréz foi baixada dun ceo ridente e azur por unha Fada bretemosa e cantareira envolvementa na música baruda e melodiosa dun aturuxo e dun alalala mesturados?

Chegaba o noso persoaxe nin ren menos que da Corte da España d'estudar Cencias e Idiomas. Nos anos d'ausenza conquerira tamén unha benfadada ténica no arte de Rubens e Rafael, e sería ouxeto de bulra se d'outro xeito viñera atraxado.

Cóidase moitas das veces que as Cencias non se levan miga ben coas Artes por estimar estas que sô seguindo os seus vieiros se atopa o Ideal, como se naquelas non se alcontrara tamén, inda que o Ideal fora materialista: é a loita entre o realismo do progreso material e o adianto das conceicións estéticas.

Martiño con leda satisfacción, nun xesto de alumeado pol-os adiantos que no manexo dos pincéis notaba, romatadol-os estudos, adicouse de cheo á pintura que parecía pormeterlle o-conquerimento dun ideal por él endexamais soñado.

Chegaba nun mes de primaveira cando a verdecente aldea escomenza a frocecer e a paisaxe que a cingue bica raios dun sol mais quente.

Levado nas âs do Entusiasmo, camiñaría pol-os vieiros do Arte con tolura namoreira de xoven.

Veiga, a terra onde fora nado, aquel anaco da Terriña pol-a que sentira a saudade ao atoparse envolvemento no ambiente abafante de Madrí, era a escolleita pol-o pintor para afinca-los pés no Arte, tradu-

cindo ao lenzo as belezas infindas da paisaxe, d'aquela paisaxe na que outrora se deliciara sentindo emocións estranas e salvaxes ao dirixil-a ollada por ela despois das horas d'encerro na noxenta escola-cova.

Sin regateare pagou ao condutore o viaxe que o trouxera á aldea, e sin perda de vagar dirixiuse, acucioso, á casa do Tío Matías da Penela.

Moísimas olladas o seguiron deica desaparecer nunha corveira do camiño.

Era Martiño Silva dos que se non esquecen que foron nados na Terra Meiga: era un bo galego; pois en calquer canto que se atopase e se decatara que o entendían, falaba sin vergoña o idioma doce e mimo-siño que sua coitada nai l'escomezara á lle abitar cando debruzada sobre do berce o arrolaba para que se durmira, cantándolle copras melosiñas que eran como sorrisas de virxe baixadas do ceo, como saloucos dondos, como bágoas terras ateigadas de bondade, envoltas nos brancos panos de Mimo.

Arromatadol-os estudos que o alonxaran da aldea, tornaba á ela para cavilar e praneare sobre dun pé fixo a liña á camiñar para conquistar o regañento Porvir. Un aníño sobre pouco mais ou menos, que acougara na aldea coidábao d'abondo para lle baixal-a frebe do estudo; porque compre adeverlirmos que Martiño foi sempre moi estudoso. Endexamais colleu de boa gana o arado e o raño: degoraba, xa dendes que iba á escola, libertarse dos pesados traballos da terra valéndose da sua cabeza, despexada, como dicía o seor Escolante cando o pai ou algún parente lle deperguntaban pol-os adiantos do pícaro. Pódese dicir que iba camiño de conquistar o seu anceo; pois facendo pé nesa idea liña posto moles os miolos á forza de decorare engurruñadas leccións.

Traía ben frescos os coñecementos e aporveita-

ríase deles denantes que lle arrefriasen.

Unha aperta de maus, desas aperias tan dos nosos labregos; tan galegas, pol-a franqueza que empechan, que deixan doentel-as maus que estreitan, facéndonos cavilar si se crebaría algún óso, puxo novamente en contaito ao Tío Matías da Penela e ao xoven estudante de Cencias e Idiomas.

Era o Tío Matías no físico e no carácter un bon exemprar de cepa celta.

Fora íntimo amigo, xa dendes neno, do pai de Martiño, que o probe facía anos baixara á cova para axuntarse cos ósos da sua muller e coa terra que á entrambos e dous serviríalles agarimosa de ceo sin estrelas. Por esta razón, se outras non houbera, tiñalle o Tío Matías moito querer a Martiño, imaxe cuspidá do seu pai.

Sin outro achego que unha vontade de pedra, sostida traballosamente pol-o que lle rentaban os bês herdados e o seu esforzo persoal, puido Martiño Silva trocar en realidade a idea tanto tempo arelada: redimirse dos traballos da terra e sere homé instruído.

Orfo e sô, atopaba sinxela acollida nun amigo dos que á boca chea podíase dicir era de lei. Para os bôs amigos tiña decote o Tío Matías deschoidal-as portas da sua casa. Nela compría estare como en casa propia. Todol-os cumprimentos e curtesías habíaos que deixar á porta.

Silva pulira no intre que faltou da aldea a boa crianza que de cativo lle deron, e adequirira un senso razoable encol da vida, por eso agradeceu moito a boa acollida que lle deron no casal do da Penela e as non poucas atencíós que co el tiveran.

Arrentes dun mes levaba xa comendo e bebendo sin que ren lle custara, cando maxinou facer vida de pousada, cuidando era unha cárrega riba da bondadedo Tío Matías.

V

Por matal-o tempo – se non esqueza que temos espírito supersticioso, e que os nosos ascendentes praiticaron varias adoraciós –, Martiño iba á miudo pol-o estabrecimento de Rosendo, que era á unha comercio, estanco, café e pousada.

Nunha destas voltas enterouse do prezo da pousada despois que viu a clás de cabáns que tiña. Entramas cousas lle cadraron, ficando axustadas para él as mellores da casa.

Aos poucos días hospedábase con folgura, pero sin miga de luxo nunha das poucas boas pousadas que había na parróquia: na de Rosendo.

Nela atopábase servindo – inda que non tiña necesidade, pois lle non fallaba ren na sua casa de bóns labregos –, a meiguiña, a garimosa Eudósia, que xuntamentes con Tomasa levaban os traballos da pousada.

Dín que os solteiros son coma o diaño: pero moitas vegadas non quedan atrás os novos casoirados de recén, que non se contentan coa sua media laranxa respeitiva. Velahí porque Rosendo arrentes dos tres anos de casoirado, é pé dunha sospeita que a sua muller acobéxa ao notare que non reprende á Tomasiña da maneira que ela se gardaba, según dicía. Coidaba que entre os dous algo se traían nas maus, noustante parecere Tomasiña atoparse namoricada dun pícaro bode que por tel-as pernas un pouquiño

tôrias o coñecían mellor que pol-o nome de pía, pol-o alcume de *Carrancholas* cō que o bautizou a aldeia e por eso o coñeceremos coel mais que lle pese. Pero dín que o que tēn algú: defeito no físico ha de tēn algunha prenda boa na intelixenza, acontecéndolle esto mesmo ao Carrancholas que era un contista defeito que lle botaba ôs contos un rustri-do ben feito con moito prixel, sal e pimento.

O Carrán amañouse de tal xeito que os seus aloumiños e contos roubaron docemente o curazón de Tomasa, que sōmente - esta paréz a verdade - vivía para él, desatendendo un pouco os trafegos da servidume. Esta foi a causa, inda que non a principal, pol-a que o amo apurrado pol-a loba da sua muller, a botara fōra con moi boas razóns - tan boas que coidariase afirmaban a dúbida -, ao mesmo tempo que a muller facíalle ollar, ¡coitadiña!, o perigo en que s'alcontraba de seguire co seu noivo. Tomasa se non defendeu siquera. Deu por toda resposta o silencio. Fixéronlle a conta, e voltou para a sua casaña brincando trememente de ledicia pol-os días de liberdade e felicidade que lle agardaban.

Poucos mais hai que non veñan enguedellados á outros, inda que moitas das veces non se vexa craro a relazón que entre eles existe.

Despois do despido de Tomasa, o patrón, celoso por demais da sua muller, inda que lle non deixaba de choscal-o ollo ás picariñas, resolveu desfacerse da pousada para co este xesto alonxar certos líos, trampulladas e sōmas que alí se vían ou s'adiviñaban; pero compre advertirmos que neles endexamais iba envolto o nōme d'Eudosiá á que todos coñecían como unha mártire do deber. Asina foi que lle fixo sabere aos hóspedes, con moita política, eso si, a sua determinanza.

Oprimeiro en cumprirlle-o desexo foi o Carrán, ao

que lle non foi trabaloso atopar outra pousada, non así á Martiño que lle non cadraba hospedarse á como queira; mais este problema resolveuno decontado Eudosia ofrecéndolle cō consentimento da nai, a sua largacia casa, inda que, ¡Xa é hora!, pol-os cartos, pois non había razóns d'abondo que pol-o d'agora o xustificaran d'outro xeito. Martiño acetou o ofrecemento e deixou a pousada de Rosendo. Co él, Eudosia deixou a servidume.

¡Con cânto xúbilo acolleu Eudosia este instante que lle facía saír da inquedanza de que alguén ll-estaba roubando olladas a Martiño, que ela coidaba xa lle pertencía, aló no fonal da sua alma.!

Amábao en segredo, e sofriá terriblemente no seu amor.

Un espírito fino acañaría en Eudosia o amor, ed'ela diría que mais que unha mártire del, era unha de tantas vítimas da inxustiza social.

O tempo fuxe, e co-el híscanse, esquécense ou múrchanse as ilusións se á punto non se lles bota a mau para acaricialas.

Eudosia vira percorrer os seus dazaioito anos.

Trouleara e trouleaba nas festas propias da xuventude sin sentil-a forza da pasión, sin que á sua cabeza rubira apiñoadamente o sangue en virtude dun fonómeno estrano para ela, descoñecido e raro, hasta que s'espellou nuns ollos mouros que a alcendían fortemente, quizais como s'alcenden as cereixas ao sentil-o chucho manseliño do Sol.

Atopábase prendada de Martiño cando delo veu á decatarse.

No seu cor cintilaba unha labarada ardente de subríme pasión que lle queimaba o peito.

Arelaba a nobre cobiza, xa nela enraizada, da posesión de Martiño.

Degoirábao, afervoadamente, no seu Intimo.

Á él someteríase coma unha escrava.

A idea, alumeaba como un palluzo decote aceso, os sendeiros melancónicos da Dúbida.

El se non decatou delo mentras estivo na pouxada de Rosendo, pois nin ela deixou nunca fuxir unha verba pol-a que él puidera maxinar algo, nin él tampouco lle dirixiu parola algunha que levara indicanzas agachadas.

Tamén é certo que os segredos que o curazón da fermosa Eudisia gardaba ninguén os soubo na aldea: pois sô collían no dela, e, tempo andando, serían postos noutro curazón: no de Martiño Silva.

A pasión estima tempo morto o que lle adica á amizade; por eso xurde as mais das vegadas, dun pulo, nas primeiras coñescenzas da persoa que lle fai sentire o agrilloamento dela.

A pasión que pol-o pintor s'erguiu no peito d'Eudisia loitaba decotío coa prudenza e a dúbida, duas lousas que a amagaban. ¿Onde se cobixaría para calmala, xa que non para matal-a sua ferbente pasión se él a desbotaba estimándoa como tola?. Quizais no fondal do mare. Tiña forza d'abondo para facelo.

Levada da mau da confianza estreveríase, se falla fixera, á declararlle á Martiño a sua pasión. Ben sabía ela que, nese piquer, tiña crebal-a noxenta cazola da costume. Non s'arredaba por eso. Escacharía chea de xenreira nos fuciños do mundo o vaso que contiña os prexuízos e convencionalismos sociás que lle impedían ser libre, e que tanto a facían sufrir e chorar. ¿Por qué me non deu o mundo tamén, dicíase, xunto cos seus fedentos prexuízos e leises, leises d'herenza que foran co-eles collidas da mau?

Era moito tempo o que xa levaba loitando c'unha situazón que cada día que pasaba sobre ela, se lle facía mais insostible. Cada unha d'aquelas noites

en que non durmía lemento, era un coitelo que lle fendía o peito facéndolle rubil-a febre. Racharía radiosa, toda esa situazón; deixaría que a pasión asobedara, estoupara, e morrería ou viviría no meio dos seus brancos e roxos respradores. O tempo era chegado; porque, ¿se á Martiño lle dera a inada de voltar ao pobo?

A ceguiña pasión que por él tiña lle non collía no seu feiluquiño curazón; percisaba outro onde se puidera agarimar e salvaro ao mesmo tempo, pero decontado, axiña.

Primeiro con melosiñas insinuazons; logo con entrelidos e chusquiños contos que aromataban vindo ao caso, obedecendo ac pran que ela, intelixente, maxinara; mais tarde os tenros aloumiños, que botan de menos as mozas dos pobos. Botaría mau á canto lle fixera falla para prasmal-a ideia na realidade. ¿Non acadaría froito, tendo nas maus as chaves prateadas da Confianza e do agradecemento? Martiño tiña por forza que estare agradecido á boa acollida que lle dera dendes que o botaran da pousada. Por parte, Martiño non tiña carater de túzaro. Quizaves tivera algo de soberbo; mais, seríao tanto que chegara a darlle un desprezo? Esta sô idea facíaa tremar; emporiso non s'estimaba vencia: probaría.

Martiño Silva atopouse cuasque de boas á primeiras, diante un caso non moi vulgar na aldeia que inda que non é xêral, tampouco pode estimarse como raro; pois ousérvase inda que non sea moi á miúdo. En Veiga terá a súa mais xenuína representanza, a encarnazón mais chea de vida, na nosa Eudosíña, que quixo ca mesma intensidade - inda que d'outro xeito -, con que Xulieta quixo á Romeo, espellándose nas paisaxes mornas e dormentes da itálica nazón.

Silva, un algo psicólogo, lía no pensamento d'ela, tradución e seguía total-as suas evolucion.

VI

Na pequerrecha congostira que baixa ao embarca-deiro de Fornelos na xa notada ría d'Ortigueira, sos-tianacesa parola â xuntiña da noite, o cutre do tío Farruco cos seus trinta e tantos ao lombo, que tén xusta fama de home cativo; pois mais cazoleiro, nen mais mâ lingue e marmulador se non atopa na aldeia, co xa canso petrucio Bras-d'Amoeiro.

— ¡Pero home, qué me dis! ¡Ela, tan feituquiña e tan paroleira qu'estimo ela sô pra soste unha conversa, inda que sexa con media ducia de mozos â ves, sen deixarse dar volta...!

— ¡Pois xa ve tío Bras! Con ter tan boas prendas, e inda mais, ter nome de suíña bulradora, a xente xa rosma qu'está engaiolada por...

— ¿Por quén, Farruco?

— ¿E vostede n'o sabe?

— ¡Maldito canto...! ¡Desaúnome co que ti me dis!

— Pois... pol-o estudante.

— ¡Por quén! ¡Por Martiño Silva!

— Pol-o mesmo.

— ¡Qué me dis!

— O que lle conto.

— ¡Déixasme coa boca aberta! ¡Abofellas!

— ¡Hai, pois, tén tempo á pechala...! ¿E logo se soubera o que di a Tía Chenta?

— ¿E que di?

— Pois chegou a decire, ela, que como vostede sabe moi ben xa veu a *Compañía* e non poucas

Simulanzas, que ao vela tan melancónica coidaba
cuase imposible que lle non botara o mal de ollo
outra pícara que lle tén envexa.

- ¿E lle non demandache quén era esa mã meiga,
esa antaruxá merecente do inferno?

- Preguntei, Tío Bras; pro ela non di por ren do
mundo como lle chaman. ¡Elle moi laberca!

- ¡Xa vexo! E ti, ¿qué dis a todo eso?

- Pois eu diríalle á vostede - que ben me coñece,
e que sabe d'abondo que creo n-esas aparicións,
inda que d'elas se bulren os mociños d'hoxe, que
teñen vergoña d'ir á escola de noite - , que non che-
ga, emporiso, a miña chenchá de pedra á compren-
dere que os ollos das persoas se metan á facer cou-
sa mã ás pícaras. Pra min que Eudosa... - esto
falando entra nós - , xa m'entende, Tío Bras... está
enfelizada por ese home que acaba de chegar do
meio d'España, de Madri.

- Quizaves teñas ti razón. Eses homes ven moitas
 cousas nos pobos, e adprenden moitas mañas para
 engaiol-as pícaras, e pode ser que Martiño - qu'está
 feito todo un real mozo e din que é moi leido - ,
 tivéberaa namorado; porque a ela n'hai mais que
 lle pedire, pois en falando d'Eudosa fica dito que é
 traballadora, que é moi adivirlida nas festas, sen
 fallare á ninguén, e que é fermosa... ben se pode
 tamén decire sen pelos na lingua.

- Sí; pro...

- Ti sempre o mesmo. ¿Seica desconfías. .?

- ¡Hum... ¡Non sei que lle diga! Dálleme mã
espiña.

- ¡Non; non tanto! ¡Boeno! Vóucheme, Farruco,
que che m'está o gando n-espera d'esta gablea
d'herba.

- Que lle vaia ben Tío Bras.

- Hasta logo, sí.

Unha noite en que sua nai deitárase cedo por non atoparse boa, asegún dixo, Eudosia, arrecendendo a fror de vida, maxinaba, resolta, lle dare á entender á Martiño o seu querere; a pasión que no seu afervoado curazón loitaba por vivire ou morrer, dándolle a vida ou a morte. Á falla do trunfo arelaría a morte. Mais non faría falla chegare á ese cabo; pois xa el degoraba trocal-a situazón d'ela.

As olladas dôces, tenras e vagaceiras que decote lle dirixía tiñan aquela noite afincada unha tristura melancónica como a que sentimos no desperezamento de certos sonos. Todo parolaba n-ela mais craro e comprensible que as mesmas materiás verbas.

Unha *causalidade* quixo que él lle pedira de favor lle pegara un botón da chaqueta. A casualidade xuntábase cos proxeitos d'ela como se fora chamada pra presentarse na hora oportuna. Gozosa, se non mostrou remolona en cumprirlle o desexo, pro sí, un anaco en darlle romate. Duas vegadas se lle desfiou a agulla, que non atinaba logo á enfiar.

Entramentras, el, coa chaqueta posta - pois lle non deixara ela que a guindara d'enriba do lombo -, xogaba cos ollos sobre da roiba cabeleira lasa, fina e sedosa, e ben arranxada d'Eudosia. Ela decatouse, e perguntoulle;

- Seica che levan a vida?

- Non tanto, nena.

Pois sabe que todos poden chegar á ser teus. ¿Non?, coma o podo chegar á ser eu, inda qu'é un pouquiño difícil.

El fixose o desentendido, mais pillando as tesouras díxolle.

- Vouche segar un pé de cabelos.

E acompañou o xesto. Ela se non astreveu, ou non quixo decire esta boca é miña.

Entonces el, surrín dose, segou, e xa co-elas na mau, díxolle:

- ¿Quês poñerlle â este pé de cabelos unha amarralla de seda?

- Sí, dixó ela. apampada e tremando.

Xa amarrados, entregoullos, non sen demandarlle con laimoso reirouso:

- ¿E pra que os queres?

- Pois pra gardar coma unha lembranza tua. Levareinos de cote comigo, agachados nun peto do chaleque.

- ¡Coido que non van á ter esa estima que dis!

- Xa o verás

- Cólleme dúbida.

Deu por aromatado o seu traballo, e recolleu a caixa da costura.

El axustouse á lle dal-as gracias por todo.

- Xa sabes que me non tés que agradecer ren. Todo canto queiras, anque ti coides é imposible, mandas e nin ren mais.

- ¿Ti sabes ben o que dixeches Eudosia?

- Sí, seino d'abondo.

E un suspiro armoñoso saíu do seu peito, â ves que instintivamente, sen decatarse, escramaba: ¡Martíño!

- ¡Eudosiaña! ¡Cánto cambache no teu xeito de sere, â pouco de coñecerte! ¡Pareces outra!

- Sí; pois coido son a mesma.

- Non eres, non. O teu espírito está desacougado, refrexándose na tua face, que, asegún din, é o espello da y-alma... ¿Qué tés; qué che pasa?

E colléndolle a mau dereita, cinguíulle coa sinies- tra o talle e atróuxoa contra sí.

Ela debruzou mainamente, docemente, no peito d'el e dixo:

- Sofro moito, Martiño. ¿Non-o adiviñache xa en min.

- Ama. quizaves, o teu curazón?

- ¡Hai...!

- ¿Si? ¿A quén, di?

- ¡A quén me despreza, quizais!

- ¿Sabes de fixo que te despreza?

- Non; pro supóñomo cando tanto me fai sufrir.

- ¿Seréi eu, quizaves, a causa do teu sofrimento?

- Sí, dixo ela resolta.

- Pois acouga. miña rula; está tranquiá qu'eu non te farei sufrir mais.

- ¡Hai...! Logo, ¿quêsme?

- Si, Eudosiña, si.

- ¡Cánto me fixeche sufrir! Bê é que ao cabo te decatáche delo.

- Certo é; pro tamén zu sinto o rebuldar do curazón dentro do peito. Tamén eu te quero. ¿Non quês tí sel-a miña compañeira?

- ¡Inda me perguntas! A tua escrava, inda que sexa. ¿Sí!

- ¡Cánta ledicia! Endexamais tanta tiven nos poucos días da miña vida. ¡Seréi feliz!

- ¡Tal che desexo!

- Amén.

Logo el tocoulle cos seus finos dedos no queixo, â vez que ela lle dicía:

- Vouche á dal-a primeira proba do moito que te quero.

E botándolle as maus ao pescozo, puxo entrementes nas torradas meixelas de Martiño un chucho de paxariño.

Silva correspondeu con outro bico prolongado e

quente que foi a enxugal-os beizos trementes e fresquiños de pasión da que el tomaba como sua noiva.

Unha forte aperta puxo romate á esta sinxela e feiticeira escea aldeán, que non polo rara deixa de sere menos certa.

- Hasta mañán, dixo Martiño deschoindo a porta do seu cabán.

- Que pases boa noite, meu curazón, contestóu ela, radiosa, cos ollos briladores.

VII

Despois da cea, nas sombrizas e mouras noites da crúa invernia, a nai da nosa Eudosia, a Tía Dominga, mais coñecida pol-a *Curruca*, porque cantaba ledamente todo o día e á mais tiña bon cor para os veciños probes do lugar, poñía ao lume o café. Ninguén lle poñía o pé diante en facelo ô punto, lle dando un charume e un laimo ricos porque sí.

Entramentel-o fume e o bafo rubían xogando pol-a cheminea lamendo a camalleira, resoaba na estreita cociña algunha cantiga arxentina, que Eudosiañade prendera do seu pai, qu'estivera en terras americanas traballando decote, e que, xa canso, facía poucos anos voltara á Terriña pra folgare unha miga cos aforros feitos á forza de pasar fame e suar bágoas. Voltara feito todo un arxentino. Hasta trouxera un xipe-xape pra caracterizarse mellor, cô que tiña moita fachenda. Dendel-a sua morte, atopábase engurrulado, agachado nun currunchito da cociña.

A voz d'Eudosia, crara, limpa e harmoñosa, tremendo no espazo cativo da cociña, tiña a dozura melodiosa dun sinsonte american: daba xenio ouila.

Outras vegadas era Martiño o que entretía á familia con socedidos de pobos, que lles cadraban moito, ou con contos dos que elas dicían que eran guapos.

Tamén interviña neslas conversas a Tía Dominga que tiña dereito com'as demais a parolar, asegun ela decia, falando da *Santa Compañia*, das meigas que habia na parróquia, das consultas feitas ao bruxo que habia en *San Roque do Camiño*, das ánemas en pena que iban a *San Andrés de Teixido*, dos meigallos, das naipeiras,... con moitísimo respecto. Pro sobre todo, do que falaba cunha venerazón moi chegada á relixiosidade, era da *Pelegrina*. Moito ollo con que a advertira nos que a escoitaban pouco respecto; porque entonces, maldicións caían enriba del. Abondaballe ollar axexar unha sursisa por riba dos beizos, ou poñer algún roparo ao que dicía dela, pra despechal-a caixa dos tronos e das centellas por un bon anaco de tempo. Estonces non habia outro remedio senon ouir e calar como peios, pra non quedare coa cachola moi quente.

Eudosia escoitaba, non sômente como filla, senon como crênte en tales cousas, méidas na cana do pobo galego aldeán, supesticioso e rústico.

Martiño, como rapaz d'algunha sabencia poñía as pirmeiras veces algúns roparos e abría moitos paréntesis, pro logo a forza do costume, que lle abilitaba non acadaría ren co seu proceder, levouno á calar, e hasta á falar cal si estivera creído de semellantes aparecións.

Na terra dos lubicáns, dixéralle un día rabenta a Tía Dominga, habia que ouvear como eles. E el tiña que se soimete á este refrán de noxenta hipocresía; porque d'outra xeito o carañer, levadeiro, da Carruca alritábase mais da conta.

Tamén tiña en conta cando lle iba á fuxir algunha sursisa, a choscadura de ollo que a avisada d'Eudosia lle facia cando lle non chiscaba co seu peño de raña, ispidido, que denantes sacaba das suas zoquiñas lampas, pro feituquiñas e fregadas.

Poñía o café na mesa a Tía Dominga. Cada quen podía botar-o sucre que quixera.

O mesmo á Eudisia que á sua nai gustaballes a charumenta bebida carregada de sucre, non así a Martiño, que sô a tomaba coa proba del, o que daba motivo á qu'entramas, moi suiñamente, eso sí, se bulraran chuscamente del, e hasta houbo ocasión - xa había confianza - , en que lle chegaron a decir que con vir tan afeito do pobo e todo, non sabía tomare ben o café, posto que o empinaba pouco mais que con pizca de sucre, que tiña por forza que sabere como a fêl, mentras que tomándo-o como elas o tomaban era moi rico, esborrexendo que daba xenio pol-a gorxa embaixo. Tamén lle poñían roparos, sobre todo a nai, porque mentras elas o botaban en dous ou tres pulos, inda que lles pelara a lingoa, e dempois de lle soprar como era adoito, á el lle levaba, coma elas dicían, unha hora pol-o reló. Se a nai tiña présa, achegábase pra recollel-a cunca, e se non aromatará, qu'era as mais das vegadas, botáballe, inda que non enoxada, un ¡Ben-o pode pode levar Xudas tomando café! ¡Abofellas! ou ¡Chesú, qué home éste! ¡Nunca outro viron os meus ollos de terra, que tanto tempo levara tomar esas catro pingotas! ¡Lev'o demo...!, ou deixaba acesa unha surrisa tenra e misteriosa, que resprandecía coma unha ollada de virxe alumeando o xa murcho carmín da sua faciana un pouquiño engurruñada pol-os traballos dos coarenta anos que por riba d'ela pasaran, deixando no seu curazón inda xoven, marguranzas, loitos e cinzas. N-el se trababa unha vez mais na sua vida unha loita ferroña.

IX

Daba as boqueadas o mes de febreiro.

Na moura cociña aldeián xa se alcontraba aceso o lume. As fabarolas e os *grabies* e chícharos reptouteaban nos pucheiros e cazolos. Entramentes, o asmático gato roncaba a carón da lareira, e o bafo, morniño, rubía calado pol-a aberta chemineia chamuscando a garamalleira. A nai da nosa Eudosia, a pírmeira nos traballos da terra, â que naide se lle poñía diante cando ela collía o raño, sopraba o lume de cando en ves con todos seus folgos, que n'eran poucos. Tampouco esquecíase de limpal-as buxías, si se achaban tupidas, da lus de carburo; de rascare ben as culleres de alumiño con xabón, estropaxo é aréa, e de que as cuncas de louza - as culleres de buxo e as cuncas de barro acháanse no desterro - estiveran de tal xeito limpas que se poidera un espeillar. n-elas. Alí estaban á decorrer no vertedeiro. Na casa de labranza non se coñece a folguecha: sempre hai trafego: a da Tía Dominga éra-a, e hasta se pode engadir, lle facendo as beiras â verdade, que facía unha temporadiña viña traballando mais da conta... Aquela noite sen lúa, puxo á presa a cea, coa cantarela d'outras veces: quererse deitar. Así o fixo desque ceou.

Eudosia abría o postigo, logo a porta. Saíu. Martiño seguíuna.

Fôra, o orballo caía sobre da terra, bretemoso e verdecente como ao máxico conxuro dunha Fada. No ceo, borrallento, nin unha estrela centilea: durmen. Fenden o âr no silenzo da noite dormente, os ouvéos do can de palleiro; o canto agoireiro da curuxa no piñeiral, e o rebulir dos paxaros nas sebes. No alboyo da casa, por asentos molime e carqueixas, sen lembrarse das horas que fuxen no tempo, moi arrechegadiños parolan os noivos...

¡Quén puidera notal-o que maxinan para amostrárense o que queren! ¡Quén puidera pillar unha

arefña tan sô, da sua... conversa entretida e quente: azul coma un doce feitizo; branca coma unha Aurora d'Amor abalándose manseliñamente no colo da ilusión; rosña coma un conto dito pol-os albres de mel de un nenño!

¡Maxinémolo...!

.....

Xa diran as dez no reló do pazo-escôla da aldeia, posto en pé pol-os emigrados, no que empregaron os seus quince mil pesos, eisé como sona. Dentro de unha hora, mais ou menos, a última aperta e o derradeiro chuchó, selarían as esceas amorosas do día. O Destino impoñíase no seu canto. Era hora de se deitar.

X

Non tardóu a Tía Dominga en se decatarse de que a amizade de Martiño e da súa filla trocárase n-outra cousa ben diferente, fora Amor ou fora Pasión, para o caso era o mesmo.

A luita escomenzaba facía tempo no seu peito, renovábase mais forte ao ter sabencia das novas relacións dos rapaces. O seu cor latexaba inqueda c'unha violencia de tolo.

Boa moza e non fea, ollaba tristeira fuxil-o tempo sen que a pasión que tamén a roía fora satisfeita. As suas carnes boas e duras; os seus seos novamente ereutos, no linguaxe misterioso das cousas e dos seres, cobizaban unhas maus tenras que por eles deixaran esbarar mainamente soaves caricias.

¡Tamén ela tiña unha histórica amorosa acugulada de desventuras e sufrimentos!

Os ollos de Martiño que se asemellaban moito aos do seu primeiro noivo, que fixera tremal-as suas car-

nes vivas e virxiniaes, e que xa se atopaba revolto entre as cinzas mortas do Olvido, despertaran n-ela a pasión. Os ollos de Martiño a tiñan embruxada.

O sangue ardente que pol-as edras do corpo lle corría, a pasión arroutada que como unha inade a levaba quen sabe á onde, facíanlle cobixar espranzas e cobizas vanas. ¡Qué sonos de gloria aqueles en que ela arelaba ollarse cinguida de Felicidade no leito pracenteiro! ¡Cóma se bulraban d'ela ao atoparse á crás n-unha realidade baleira coma unha zoeha.!

A Herenza achantaba mais no seu corazón a espiña dôrosa d'unha pasión insatisfeita, que nen siquera tiña probabilidaes de trocala en realidade.

Nel puxera seus ollos, d'ensoño un tempo, coma o infindo azúes.

O temperamento arrastrába-a sen cremencia.

Debecía sorbel-o vaso da Ilusión. Mais ¿cómo? ¿Non podía resultar, en troques, que ao fencioar sorbeio s'escachara aos pés da Realidade, coucizando todol-os cucos encantos que nel tiña pechos? ¿E daquela? ¡Chamaría a Traxedia pra que lle botara as sanguíñentas gadoupas, estendendo sóbor do ceo cincento da realidade o pano d'outra realidade moura, chea de marguradas trisuras, plea de salaios de morte que chegaran á cim-al-a sua obra, a da Herenza, ao esnaquizarse contra os cons da ribeira!

Se non layaba, non se queixaba; unha lacra roíalle o peito.

Un cadro da dôr desfiañábase nun curruncho da enmeigada aldea. N-el podíanse ollar esceas de pasión, de Amor e de deber, desenrolándose en curazóns e celebros, loitando entre si e revoltas, azougadas e furentes coas leises d'Herenza que tan poucas vegadas se teñen en conta pra xusgar e comprender a verdade de moitas traxedias humans.

¿Qué corredeira seguiría, maxinaba, pra poñerse diante a pasión d'Eudosa e do amor sentimental de Martiño Silva?

Non lén o mare tantos misterios coma os que se agachan no curazón humán.

O curazón e o cerebro xuntábanse, batíanse, trabábanse coma dous lubricáns famentos de trunfo; luitaban por afogal-a sua vida nos mares sen fondal da dúbida, da desilusión, da vinganza inxusta, da desesperanza, do desprezo, da morte,... Todal-as ardencias do sangue, todol-os poros do seu corpo quente suaban febre. O íntimo esvaeciáse por tempos, e a loita coidariáse chegaba ao cume. ¿Quén trunfaría? Ela non tiña de mentes; pro cavilaba que a morte tamén é un trunfo que se outén sobre da vida.

E un día que o pillóu só, díxolle chea de congoxa e tremando como unha vara verde, como unha nena, e moi alcendida e aparvada:

- ¡Martiño! Eu ben sei, anque desimuledes, que lí e mail-a miña filla estades namorados. Non vos digo ren por eso, que é, por parte, moi natural; sodes xóvenes. Pro ben, Martiño, por riba de todo che digo que queiras moito â miña neniña pro decátate tamén de qu'eu sinto por ti unha pasión que me consome; que me roe o peito decote. Unha das primeiras veces que te ollei, anubóuseme a vista. Non sei se foi cousa do dêmo, sô sei, sen poderme espricar, que dend'aquíl día sinto algo dentro de mín que xa non o poido desbotar; non sei o que é; pro sinto que m'escacha o peito, e âs vegadas me non poido confer e asobedo á chanxer coma unha pícara. Se non desfogo deste xeito, me sinto estoupar, rúbeseme o sangue â cabeza e fico esvaída sen que sexa dona de mín pra podelo remediar.

- ¡Tía Dominga!, o que me acaba de decire é pra mín unha revelazón da que me non decataba. Endéxamais maxinéi...

- Xa. Ben mo feguraba. Non podía gardar por máis tempo este meu segredo e aporveitei esta ocasión das poucas que teño, pra cho decire todo, inda que me xusgues coma che pareza, anque me chames... o que queiras ¡tanto tén!, do mundo endéxamais fixen caso; pois do contrario ¡quén sabe ond'eu m'atoparía á estas horas! Quizaves ben comesta das porcas cucarachas. Caín na loita comigo mesma. Non entendo moito destas cousas; pro chégame saber que tí fuchel-a pedra imán que caíu nesta casa para arrastrarnos misteriosamente contra tí N-ela coido esliveche decote mellor que un fillo, e quizaves, no que é a aldea, tan ben como na tua casa.

- Ben o sei, e delo estou agradecido.

- Non o sei.

- Si, estou.

Entrambos calaron; no canto da conversa interpúxose o Silenzo; Fitáronse un instante. Logo Martiño picando o fio da conversa sostida hasíra entoncias, demandoulle:

- ¿Vostede quêr lle moito á sua filla, Tía Dominga?

- Moito, moito, Sempre foi a mais mimada, a qu'endéxamais se soparou da miña veira: a filla que mais quixen... e quero.

- ¿E vereime obrigado á traicioala? ¿Podréi poñer meus ollos n-outros ollos, e os meus beizos xogar con outros beizos que non sexan os dela? E, ¿traicioará vostede o amor do seu amor?

Ela non dixo ren, mordendo sô islintivamente o tabre d'abaixo. Na sua faciana apareceu a imaxe da desesperanza; dá sua mau viña a congoxa.

Xa parolaremos desas cousas, Tía Dominga, outro día que teña mais vagar, dixo el, pra safarse de

aquela conversa. E sen dar oídos ao sentimento, n-un xesto baril, dixo: Hasta logo.

- ¿Virás cedo?

- Non o sei. Quizaves tarde un anaco bon.

- Que che vaía ben, dixo ela chea de marguranza e enxugando as bágoas fervendo que ll'ésvaraban pol-as meixelas acesas. Agachóu a facia na cunca das maus, e sentándose acarón choróu e salaiou un bo anaco de tempo. Nas bágoas podía espellarse o seu corazón... e recoñecerse; non eran bágoas finxidas, hipócritas.

XI

Dende a decraración feita a Martiño, o caraiter da Curruca tivo un cambeo coma nunca outro tivera â maneira. Nas verbas que dend'estoncias lle dirixía deixaba ir o seu curazón con todo o acedume da dôr; levaba pecha unha dôce melanconía pasaxeira, cal a que deben sentil-as volvoretas que cos seus levians esforzos se desfán ao intentare arrempu-xal-os vidros que lle impiden apertarse coa vida e coa libertade que teñen diante os seus ollos

Eudósia decatouse axiña do cambeo da sua nai, e ate chegou a maxinar...

Os dous corazóns s'espellaron dentro de sí, e un no outro; estudáronse, e recoñeceron sô a superfíce.

Endexamais concedeu Silva o mais levían desexo â Tía Dominga. Tampouco dou oídos â compreta satisfaiçión da pasión d'Eudósia. O seu amor sentimental, un pouquichíño romántico, achábase irto cara a pasión da nai e da filla; mellor dito, facêndo-lle frente â herenza que tan sen compasión asoballa-ba dous seres pra facelos camiñar pol-os vieiros do desprezo que o mundo tén pra os que viven aprei-

xoados pol-a Fatalidade. Aniñábase o seu amor, arrechegadiño ao debere. Este abitáballe un sendeiro; a gratitude habiáballe outro; a pasión, ergueita, habitáballe dous. ¿Por cal camiñaría...? ¿Pol-os dous? Unha triple traxedia. ¿Por ningún? Outra triple traxedia, quizaves, tamén.

Eudosia contáballe ao seu noivo, cando a ocasión o aconsellaba, os relatos tristes das desventuras da súa nai, e as penas e as desventuras suas, habitándolle no ceo a estrela cintilante coa que tiña nado. El consolábaa con aloumiños e verbas.

A pasión sentida pol-o home era tan fonda, enraizárase tanto n-ela, que nada sería d'abondo forte pra pillarlle unha areíña siquera do seu querere por Martiño; posto que Eudosia era d'esas picariñas fideles, inda que sexa â pasión, hastra o sacrificio. Todol-os sentimentos; as suas maneiras d'obrar; os seus xestos, escravos eran que a escravizaban; das fontes de Herenza sô viña a auga da escravitude.

Un espírito volandeiro se non espricaría o xeito de sere de Eudosia, brincando trunfante - ao seu xeito - , encol dos prexucios sociás na búsqueda do seu ideal de carne latexante; pro Martiño tiña algunha sabencia da infrenza que as leises da herenza teñen nas persoas e lle non estranaba o sometemento da súa noiva âs ditas leises.

Axuntándose n-unha as circunstancias de parare na cas da noiva, e atoparse algo folgado, tiña moitas ocasións de vela; parolaba co-ela â miudo.

Nas serans dos días de festa facíalle compañía nos paseos solitarios â beiramar, que ela propoñía. Alonxábanse e alonxábanse pol-a ribeira.

A ela lle non cadraba miga a tranquilidá e manseza do mare; por eso se alonxaba e alonxaba ate ollalo rabento escacharse nas furnas e baticarse nos cons

con estrondo de desesperación. N-el vía sempre o espello do seu curazón afervoado, queimándose nas ardentías d'unha pasión insastisfeita que crudelmente lle rachaba as entranas.

Martiño tiña hacia Eudosa un amor ideal, sereo, melancónico, que se opoñía á pasión roxa, carnal. da noiva, amábaa, pro a razón, fría, berráballe pra que non deixara caer sobre d'ela un lixo de inomiña.

Xogan e brincan coma dous nenos; cachean as sebes na búsqueda de amours e ás veces ela guinda croiros ao mare. ¿Querrá ferilo?

Cánsanse e xúntanse. Parola e xoga, churrusqueiro, mimosiño o amor, nen miga mais que o amor..., hastra que á xunhiña da noite volían para o casal por sere hora de se recoller.

As ardentías da pasión loitan decote por someter ao amor; pro non chegan a pillar ren.

Martiño, a mais da prudenza que o guiaba, se non esquecía do recoñecemento que debía ter hacia entambas pol-a boa acollida que lle deran. Pero, ¿non debía famén abaterse, percisamente por estare recoñecido? ¿Nón eran as duas d'el? Certo é, mais, ¿poderían aparecel-as duas rendidas ao seu pé? ¿Sería xusto; non sería cruel que a nai e a filla se decraran abertamente unha loita á morte, da que quizais sobrevira unha soparación de terribres secuencias?

O pintor quería á sua noiva con total-as ánsias do íntemo, mai-lo deber impoñíase, razoador e tranquiño, encol do mare revolto dos líos das pasions. Emporiso non deixaba de corresponder coas suas caricias ao encanto do seu curazón.

XII

Xa levaba él preto dun ano na aldeia, na que por

certo non fixera tantos cadros como tiña de mentes; pro algúns tiña feito, e aproveitando a celebración da Exposición de cadros rexionaes, que tiña asento en Sant-lago, revolveu leval-os seus, sen decatarse que a súa ida fraguería tráxicas secuencias.

Alongouse mais da conta a súa volta e xurdeu a sospeita de se non voltaría. Eudosia decote cavilosa non soparaba endexamail-a imaxe do noivo de diante os ollos, azúes como o Infindo, que s'esperaran un día de lembranzas de gorias n-outros ollos que para ela foran un feitizo embruxador; un meigallo fói o que aquel home lle botou. ¿Quén é d'abondo pra lle arrincare este pensamento da cabeza?

Unha frebe escomenzou á consumil-a. As forzas íbanlle á menos. As espranzas areladas n-estaban satisfeitas. Ficaría nun tráxico fin.

A morte agachada tras da vida que ela tanto arelara, inda que sô fora por coroa-a súa pasión, lle tivo envexa, e levouna en poucos días con todo o que tiña herdado, a pasión, a fermosura... As mouras poutas da vella sen dentes, craváronse, frías, no corpiñe da noiva; as sanguíentas gadoupas espetáronse n-ela rachánda por todas bandas, á ela que xa vivira encadeada e malferida, decote rabuñada pol-os bermes da herenza.

Avisado él da doenza que tiña no leito á Eudosia, e do perigo en que se atopaba, voltou coa preña que puido para a feiticeira aldeia, pra se non debandar do pé da coitada. Catro días estivo cuasque sen pegar ollo; foron os derradeiros que á ela lle correu a vida pol-as veas ferventes.

Xuntamentes coas leises d'herenza rescibira â par da vida a pasión arroufada e nobre pol-o home que seu curazón lle habitara sería o dono d'el, tan bô, tan garimoso, tan sensibre. Por eso quixo coa mes-

ma forza que as subrimes mulleres de que garda memoria a Historia. E tamén recibiu o xermen da morte que tan axiña a levaría de anfr'os vivos, coasque de súpeto, coma unha inada da morte, como o furacán que se non detén á miral-as froliñas que guinda asoballadas pol-o chau. Unha doenza segreda cabouna, treidoramente, pasiño á paso, lenemente, tronchando duas vidas, e quizais, un non lonxano lar ridente e feliz. ¿Naceran un para o outro?

Alonxado do barullo do pobo, atopaba Martiño unha muller en nada semellante as demais. ¿Quen o quixo mais que Eudosa? ¿Qué muller atopara el no mundo de mellor corazón? Nun curruncho da aldeia viña á sere feliz. Quizaves nunca mais no rodare tolo do mundo voltaría á sel-o; pois coidaba lle sería pouco menos que imposible atopar outra que se lle asomellara.

Na caída rexa, abafante, decote trabada entre os tres, xa un caíra. Eudosa. ¿Trunfante? ¿vencida? O trunfo abalábase ergueito e melancónico, no ár. Sí Eudosiña non morrera tan axiña certamente que un d'eles apañaría os farrapos da vitoria; mais ben, trunfarían todos: o amor, a pasión, e o deber, un deber novo, que a necesidade imponía, e que viña a liberfar a razón do mouro caixón moral.

XIII

O mesmo día do enterro, á caída da serán, borralenta e preñada de brétemas, a Tía Dominga lle lembraría a Martiño todo o seu pasado, principalmente a loita doente sostida á colfo consigo mesma, coa sua filla, co-el, co mundo, con todo, pra conquerire o que tanto arelaba: unha areiña d'amor, d'aquel espello do primeiro que tivera.

El oufuna serio, pro' con atención. Ela recordoulle unha vegada mais a lacra sangrante, a pasión que por el tiña, vertendo en todas as verbas tristura e melanconía. Moita forza lle fixo falla a Martiño pra sosterse n-esta derradeira pelea que trababa co seu mesmo curazón e hasta co islinto de pracer que o axudaba á debruzarse, a se entregare. Pro resistiu. Atopábase circio, resolto a trunfar, e con verbas d'unha próisima esperanza cumprida deixou á Tía Dominga agarimando aquela noite, na que xa se deitou sen cea, os lóstregos da pasión que iluminaban xa preto de sí, a aberta cereá da ilusión coa realidade.

Axiña se desfiañaría pra lle facer vivire na tráxica realidade do desvío eterno de Martiño. A moura realidade poñeríase no canto da esperanza.

Aquela mesma noite saiu da aldea, levando por compañeira a melanconía que lle acababa coas forzas, e a lembranza tristeira da morte da que quizaves nun día mui pronto chegaría a ser a sua dona.

Martiño viu na faciana da noiva no intre que se lle iban os folgos derradeiros, a esfínxe. Iste abonou o terreno xa preparado para as suas doenzas do corpo e esprito. El, que xa era sentimental, que o seu curazón se afixera na loita sanguinenta pol-o propio esforzo persoal dende unha *morrenda*; el, canso de loitar, anque xoven, co mundo tréidor que non vé con bos ollos os trufos alleos, un pouquiño romántico tamén - tamén n-este século materialista inda queda rezagado algún - , vencido pol-o trunfo da morte sobre do anaco do seu corazón, Eudósia; esnaquizado pol-os sofrimentos materiás que o levarían decontado á cova pol-a que xa salaiaba; aldraxado e servindo de bulra pol-o seu esprito loitador contra as ferreñas gadoupas do golpe supersticioso; esprito amplo de liberdade, collido da

mau da razón, mais non da verdade convencional; el, tamén desafiada a sua vida, saíndolle o sangue pol-o corpo e o esprito, sô viviría coa lembranza tristeira d'unha felicidade arrincada sen tere para nada en conta que era a sua, quizaves, a única, que por fortuna atopara no teleiro a dare voltas d'este cativo pranaia.

Vagou e vagou de día e de noite, sen rumbo fixo dun canto pra outro por alonxados paraxes, lonxe do barullo do mundo.

Nun destes días atopou un xornal, no que liu: «Preto do Cabo Ortegal, nas praias de Teixido, apareceu o cadavre dunha muller coma de coarenta anos cō corpo coucipado, maormente a crouca, sen dúbida ao sere levada pol-as ondas á se bater nos cons cercás á ribeira».

Unha cras de xiada, neve e vendabal se atopou o cadavre de Martiño, encollidiñal-as pernas co frío, no medio da neve.

Os farrapiños da felepa iban caíndo sobre d'el cubríndoo. Pol-a meixela dereita baixaba dende a sen, un fio de sangue xa callado. A sua faciana surría cal se quixera amosstrar aos que o viran, o trunfo outido sobre da mesma vida, e a ledicia con que daba o derradeiro salaio pra xuntarse na cova coa sua feliziceira meniña, como o deixaba disposto nun papel que logo o xues lle atopou nun peto do chaleque.

Rafael Fernández Casas.

Terra de Ortigueira, no mes de Xaneiro do 1927.

AUGAS MINERO-MEDICINAES
BICARBONATADO - SÓDICAS
DE
MONDARIZ

FONTES DE GÁNDARA E TRONOSO
AS MAIS ALCALINAS DE HESPAÑA
PROPIEDAD DE DOS
FILLOS DE PEINADOR

Lea vostede o boletín mensual da
Cultura Galega

— **N Ó S** —

que aparece con toda regularidade o
15 de cada mes.

Suscripción a 12 números 6 pesetas
número solto 1 peseta

ADEMINISTRACION E IMPRENTA
Real, 36 1.º — (A Cruña)

REAL ACADEMIA
GALEGA

F 15785